

УДК 341.384:355.01(477-651.2:470-651.1)

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.4.01>

АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ ВОЙЦІХОВСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

кафедра конституційного і міжнародного права та прав людини;

 <https://orcid.org/0000-0001-5629-8852>,

e-mail: voitsihovsky@gmail.com;

ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ КОЛОМІЄЦЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

кафедра конституційного і міжнародного права та прав людини;

 <https://orcid.org/0000-0002-5171-7808>,

e-mail: y.kolomietz.59@gmail.com;

РУСЛАН ВАСИЛЬОВИЧ ВАТАМАНЮК,

кандидат юридичних наук,

Сьомий апеляційний адміністративний суд (м. Вінниця);

 <https://orcid.org/0009-0005-6981-3741>,

e-mail: vatamaniukrv@gmail.com

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РФ ЗА ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

У статті здійснено комплексний аналіз проблематики відшкодування шкоди як ключової форми міжнародно-правової відповідальності російської федерації за збройну агресію проти України. Актуальність теми зумовлена безпрецедентними масштабами завданих збитків і необхідністю формування ефективних механізмів їх компенсації в умовах сучасних міжнародно-правових викликів, трансформацій та зростання ролі міжнародних організацій. Метою дослідження є з'ясування міжнародно-правової природи відшкодування шкоди як обов'язкового наслідку грубого порушення норми *jus cogens* – заборони агресії, а також визначення ролі міжнародних, регіональних та національних інституцій у забезпеченні реалізації цього права України та його практичної імплементації.

У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціально-правових методів, що дало змогу системно проаналізувати положення міжнародно-правових актів, судову практику та доктринальні підходи до визначення обсягу, характеру й форм компенсації. Особливу увагу приділено практиці Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини та Міжнародного кримінального суду, які відіграють ключову роль у формуванні стандартів відшкодування шкоди і створенні узгодженої міжнародної практики. Розглянуто питання матеріальних, моральних, екологічних та культурних збитків, що підлягають відшкодуванню, а також проблеми застосування принципу *restitutio in integrum* у сучасних умовах гібридних воєн і нестабільності міжнародної безпеки.

Результати дослідження свідчать, що відшкодування шкоди у випадку російської агресії проти України має універсальний і всеохоплюючий характер та включає як прямі матеріальні збитки, так і довгострокові негативні наслідки для суспільства, економіки та довкілля. Водночас встановлено значні правові перепони на шляху реалізації цього права, пов'язані з імунітетом державної власності, відсутністю універсального механізму примусового виконання рішень і обмеженою юрисдикцією міжнародних судових органів. Проаналізовано перспективи створення спеціального міжнародного компенсаційного механізму, зокрема Міжнародного реєстру збитків, а також можливість використання заморожених російських активів на користь відновлення та сталого розвитку України. Зроблено висновок, що формування ефективної системи відшкодування шкоди є невід'ємною умовою відновлення міжнародного правопорядку, зміцнення довіри до міжнародного права та утвердження справедливості, а також важливим чинником забезпечення сталого миру, примирення і майбутнього розвитку України.

Ключові слова: відшкодування шкоди, міжнародно-правова відповідальність, збройна агресія, компенсаційний механізм, *jus cogens*, *erga omnes*, *restitutio in integrum*.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Питання відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії, набуває безпрецедентної актуальності в умовах повномасштабної війни, розв'язаної російською федерацією проти України. Цей виклик не лише підриває основи міжнародного правопорядку, а й вимагає ефективного правового реагування з боку всього міжнародного співтовариства. У сучасному міжнародному праві відшкодування шкоди визнається ключовою формою реалізації міжнародно-правової відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння (Ripenko, 2023, pp. 167–168; Міщук, Киричук, 2023, с. 110, 113). Згідно із Проектом статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, підготовленим Комісією міжнародного права ООН у 2001 р. (далі – Статті про відповідальність держав), відшкодування є основним правовим наслідком порушення державою міжнародних зобов'язань¹.

У випадку збройної агресії рф проти України йдеться про грубе порушення імперативної норми міжнародного права – заборони застосування сили проти територіальної цілісності та політичної незалежності іншої держави (ст. 2(4) Статуту ООН)². Як наслідок, російська федерація зобов'язана не лише негайно припинити агресивні дії, а й забезпечити повне відшкодування завданої шкоди.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є всебічний аналіз інституту відшкодування шкоди як ключової форми міжнародно-правової відповідальності російської федерації за збройну агресію проти України з урахуванням сучасних викликів, практики міжнародних судів і можливих шляхів удосконалення механізмів компенсації в умовах безпрецедентних масштабів заподіяних збитків.

Для досягнення цієї мети у статті поставлено такі *завдання*: проаналізувати міжнародно-правову кваліфікацію збройної агресії рф як порушення норми *jus cogens*; визначити обсяг міжнародно-правової відповідальності держави-агресора, зокрема у формі повного

відшкодування завданої шкоди; охарактеризувати форми відшкодування шкоди згідно зі Статтями про відповідальність держав та практикою міжнародних інституцій; дослідити механізми реалізації права України на отримання компенсації; оцінити роль міжнародних судових органів – Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) – у забезпеченні міжнародно-правової відповідальності рф; проаналізувати правові перепони на шляху реалізації права на відшкодування шкоди, зокрема проблеми імунітету та невизнання юрисдикції міжнародних інституцій.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-правових підходів, що забезпечили цілісне, міждисциплінарне осмислення міжнародно-правової відповідальності російської федерації у формі відшкодування шкоди, завданої агресією проти України, з урахуванням доктринальних положень і сучасної правозастосовної практики.

Зокрема, застосовано діалектичний метод, що надав змогу проаналізувати динаміку становлення доктрини міжнародно-правової відповідальності держав і трансформації принципу відшкодування шкоди в умовах сучасних збройних конфліктів. Системний і структурно-функціональний методи використано для виокремлення елементів міжнародно-правової відповідальності та виявлення внутрішньої логіки побудови компенсаційного механізму, включно з міжнародними, регіональними і національними інституціями, задіяними у процесі встановлення та реалізації відповідальності держави-агресора. За допомогою формально-юридичного методу здійснено аналіз нормативного змісту міжнародних договорів, а також рішень міжнародних судових інституцій щодо практики застосування механізмів відшкодування шкоди. Порівняльно-правовий метод застосовано для вивчення досвіду реалізації міжнародно-правової відповідальності в умовах інших збройних конфліктів, що дало змогу виокремити спільні риси, специфічні особливості та обґрунтувати можливість адаптації відповідних механізмів до ситуації, спричиненої агресією рф проти України. Метод логіко-нормативного аналізу надав змогу сформулювати правову конструкцію інституту відшкодування шкоди як обов'язкової форми міжнародно-правової відповідальності держави-агресора в контексті порушення норм

¹ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001 // United Nations : офіц. сайт. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 26.08.2025).

² United Nations Charter (full text) // United Nations : офіц. сайт. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 26.08.2025).

jus cogens (зокрема заборони агресії) та дослідити співвідношення принципу *restitutio in integrum* з юрисдикційними позиціями міжнародних судових інституцій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Збройна агресія російської федерації проти України є грубим порушенням однієї з основоположних імперативних норм сучасного міжнародного права – заборони агресії, яка має статус норми *jus cogens*. Ця норма визнається міжнародною спільнотою такою, відхилення від якої є недопустимим (Войціховський, 2020, с. 17). Заборона агресії – складовий елемент міжнародного правопорядку, спрямованого на забезпечення миру, суверенітету і територіальної цілісності держав.

У межах сучасного міжнародно-правового регулювання поняття «агресія» отримало нормативне закріплення в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 р., у якій визначено, що агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави, а також будь-які інші дії, несумісні зі Статутом ООН¹.

Починаючи з 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., дії російської федерації проти України відповідають усім ознакам акту агресії, визначеним міжнародним правом. Цей факт неодноразово підтверджували у своїх резолюціях та офіційних заявах ключові міжнародні організації – Організація Об'єднаних Націй, Організація Північноатлантичного договору, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (Войціховський, Бакумов, 2023а), Рада Європи та Європейський Союз (Войціховський, Бакумов, 2023б).

Окрім політичної та дипломатичної реакції, правову кваліфікацію дій російської федерації як акту агресії підтверджено й на рівні міжнародних судових інституцій. Зокрема, Міжнародний суд ООН у справі «Україна проти Російської Федерації» надав міжнародно-правову оцінку відповідним діям із точки зору порушення державою-агресором міжнародних зобов'язань²; ЄСПЛ у справах «Україна

проти Росії (щодо Криму)»³ та «Україна та Нідерланди проти Росії»⁴, а також в інших рішеннях також установив ключові юридичні факти, що підтверджують міжнародно-протиправний характер дій рф. У своїх рішеннях ЄСПЛ констатував, що починаючи з 27 лютого 2014 р. – дати захоплення будівлі Верховної Ради Автономної Республіки Крим – російська федерація здійснює ефективний контроль над територією півострова. Це, своєю чергою, означає фактичну військову окупацію з відповідною міжнародно-правовою відповідальністю рф за порушення прав людини, що відбувалися на цій території із цього моменту. Подібні правові висновки свідчать про консолідовану позицію міжнародного співтовариства щодо незаконності дій російської федерації і необхідності в подальшій реалізації міжнародно-правової відповідальності.

Відповідно до Статей про відповідальність держав країна, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, зобов'язана усунути його наслідки та надати повне відшкодування завданої шкоди. Згідно зі ст. 31 Статей про відповідальність держав держава, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, зобов'язана повністю відшкодувати шкоду, заподіяну таким діянням. Така шкода охоплює будь-які матеріальні чи моральні втрати⁵.

ни : офіц. сайт. 01.02.2024. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-rishennya-mizhnarodnogo-cudu-onn-u-spravi-proti-rosijskoyi-federaciyi> (дата звернення: 26.08.2025); Заява МЗС України щодо рішення Міжнародного суду ООН щодо юрисдикції за позовом України за Конвенцією про геноцид // Міністерство закордонних справ України : офіц. сайт. 05.02.2024. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-rishennya-mizhnarodnogo-sudu-onn-shchodo-yurisdikciyi-za-pozovom-ukrayini-za-konvencyeyu-pro-genocid> (дата звернення: 26.08.2025).

³ Ukraine v. Russia (re Crimea) – 20958/14 and 38334/18. June 2024 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-14347> (дата звернення: 26.08.2025).

⁴ Case of Ukraine and the Netherlands v. Russia (Applications nos. 8019/16, 43800/14, 28525/20 and 11055/22). 9 July 2025 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-244292> (дата звернення: 26.08.2025).

⁵ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001 // United Nations : офіц. сайт. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 26.08.2025).

¹ Definition of Aggression. General Assembly resolution 3314 (XXIX). 14 December 1974 // Institute for International Law and Justice : сайт. URL: <https://iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/General-Assembly-Resolution-3314.pdf> (дата звернення: 26.08.2025).

² Заява МЗС України щодо рішення Міжнародного суду ООН у справі проти Російської Федерації // Міністерство закордонних справ Украї-

Цей загальний принцип конкретизується в положеннях статей 34–39 Статей про відповідальність держав, які визначають форми відшкодування шкоди: реституція (ст. 35) – поновлення стану, що існував до вчинення правопорушення, наскільки це можливо; компенсація (ст. 36) – грошове чи інше матеріальне відшкодування шкоди в разі неможливості повної реституції; сатисфакція (ст. 37) – визнання порушення, вибачення, покарання винних або інші форми нематеріального задоволення, які компенсують моральну шкоду¹.

У цьому контексті відшкодування шкоди є не факультативною, а обов'язковою правовою вимогою, яка безпосередньо впливає з факту вчинення міжнародно-протиправного діяння. У випадку з російською федерацією як державою-агресором ця відповідальність набуває комплексного характеру та охоплює повний спектр завданої Україні шкоди, як прямої, так і непрямої (Izarova, Hartman, Nate, 2023).

До структури такої шкоди, яка підлягає відшкодуванню, належать, зокрема, матеріальні збитки, що включають руйнування житлової, соціальної, транспортної, енергетичної та іншої критичної інфраструктури; прямі економічні втрати державного і приватного секторів; витрати, пов'язані з підтриманням обороноздатності, забезпеченням потреб військовослужбовців і цивільного населення, а також виплати внутрішньо переміщеним особам, біженцям і постраждалим громадянам. Моральна шкода охоплює втрати життя і здоров'я цивільного населення, психологічні страждання, спричинені воєнними злочинами, катуваннями, насильницькими зникненнями, депортаціями, сексуальним насильством, а також порушення фундаментальних прав людини – на безпеку, освіту, медичне обслуговування, приватність, сімейне життя тощо. Значного масштабу набули також екологічні збитки, включаючи забруднення повітря, ґрунтів, водойм, знищення природних екосистем, флори й фауни, що спричиняє довгострокові та в деяких випадках незворотні наслідки. Окрему категорію становлять культурні втрати – знищення об'єктів національної культурної спадщини, релігійних споруд, архівів, бібліотек, які є носіями історичної пам'яті та національної ідентичності. Крім того, підлягають компенсації непрямі й довгострокові збитки,

які полягають у зниженні рівня життя населення, демографічному спаді, зростанні навантаження на систему охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, а також у витратах на гуманітарне розмінування, відновлення довілля, соціальну реінтеграцію ветеранів, реабілітацію постраждалих дітей і дорослих.

Науково-доктринальні джерела та практика міжнародних судових інституцій, зокрема рішення Міжнародного суду ООН у справах «Нікарагуа проти США»², «Словаччина проти Угорщини»³, «Демократична Республіка Конго проти Уганди»⁴, «Коста-Рика проти Нікарагуа»⁵, підтверджують, що відшкодування шкоди є універсальним обов'язком держави, яка порушила міжнародно-правові норми, незалежно від згоди на визнання такого порушення.

Відповідно до принципу *erga omnes*, що ґрунтується на зобов'язаннях держав перед міжнародним співтовариством загалом, порушення імперативної норми міжнародного права становить загрозу не лише для окремої держави, а й для всієї системи міжнародного правопорядку. Такі зобов'язання мають універсальний характер, і в їх дотриманні зацікавлена

² Activités militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci (Nicaragua c. Etats-Unis d'Amérique). Arrêt du 26 novembre 1984 // Cour Internationale de Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/fr/affaire/70/arrets> (дата звернення: 26.08.2025).

³ Case “Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)”. Judgment of 25 September 1997 // International Court of Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/node/103193> (дата звернення: 26.08.2025).

⁴ Case “Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)”. Judgment of 19 December 2005 // International Court of Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/node/103161> (дата звернення: 26.08.2025); Case “Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)”. Judgment of 9 February 2022 // International Court of Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/node/106106> (дата звернення: 26.08.2025).

⁵ Case “Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica)”. Judgment of 16 December 2015 // International Court of Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/node/103192> (дата звернення: 26.08.2025); Case “Land Boundary in the Northern Part of Isla Portillos (Costa Rica v. Nicaragua)”. Judgment of 2 February 2018 // International Court of Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/node/105546> (дата звернення: 26.08.2025).

¹ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001 // United Nations : офіц. сайт. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 26.08.2025).

кожна держава (Tams, 2005). У цьому контексті Україна має не лише право вимагати від російської федерації припинення збройної агресії, а й повного відшкодування всієї завданої шкоди. Це право є невід'ємним елементом принципів суверенної рівності держав, непопущності кордонів, поваги до територіальної цілісності та добросовісного виконання правових зобов'язань за міжнародним правом, закріплених у Статуті ООН та інших міжнародно-правових актах (Войціховський, 2020).

Водночас варто звернути увагу, що в міжнародному праві усталено діє принцип повного відшкодування шкоди, який отримав класичне формулювання у Рішенні Постійної палати міжнародного правосуддя у справі «Chorzów Factory» від 13 вересня 1928 р. У рішенні зазначено, що «будь-яке порушення міжнародного зобов'язання спричиняє обов'язок відшкодувати шкоду в повному обсязі»¹. Це означає, що відшкодування шкоди має не лише покривати безпосередні збитки, а й забезпечувати повне поновлення становища, у якому перебувала потерпіла сторона до моменту порушення. Такий підхід ґрунтується на принципі *restitutio in integrum* і передбачає зобов'язання держави-правопорушниці, у нашому випадку російської федерації, здійснити повне та всеохоплююче відшкодування шкоди, що максимально відновлює правове, матеріальне і функціональне становище постраждалої держави, яким воно було до вчинення міжнародно-протиправного діяння (Грабович, 2020, с. 33; Лихвар, 2024, с. 290).

Одним із ключових елементів механізму реалізації права України на відшкодування шкоди, завданої внаслідок російської збройної агресії, є звернення до міжнародних судових інстанцій. Зокрема, це стосується двох проваджень Міжнародного суду ООН, ініційованих Україною: перше – за Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 р.², друге – за Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму

1999 р.³ і Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р.⁴ У межах цих судових проваджень Україна обґрунтовує, що дії російської федерації є системним порушенням міжнародно-правових зобов'язань, яке спричинило загибель мирного населення, завдало масштабної шкоди здоров'ю та правам людини, поставило під загрозу міжнародний мир і безпеку, а також призвело до широкомасштабного знищення і пошкодження об'єктів цивільної інфраструктури. Сукупність цих обставин формує підстави для міжнародно-правової відповідальності держави-агресора, зокрема у формі повного відшкодування завданої шкоди (Voitsikhovskiy et al., 2024).

У справі за Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього Україна наполягає на тому, що росія неправомірно використала положення Конвенції для виправдання повномасштабного вторгнення, поширюючи безпідставні звинувачення у вчиненні Україною геноциду на території Донецької та Луганської областей. Позовні вимоги включають, зокрема, визнання порушення зобов'язань за Конвенцією, припинення агресивних дій та забезпечення повного відшкодування завданої шкоди⁵. У справі за Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму Україна обґрунтовує, що російська федерація фінансувала та підтримувала незаконні збройні формування на сході України, внаслідок чого сталися масові втрати серед цивільного населення та інші тяжкі порушення міжнародного гуманітарного права. Окремим аспектом у цій справі є порушення Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. у зв'язку з переслідуванням кримських татар і українців на окупованому півострові⁶.

³ Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму : від 09.12.1999 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518 (дата звернення: 26.08.2025).

⁴ Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації : від 21.12.1965 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105 (дата звернення: 26.08.2025).

⁵ Written statement of Ukraine on the preliminary objections raised by the Russian Federation // International Court of Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/index.php/node/202999> (дата звернення: 26.08.2025).

⁶ Application de la convention internationale pour la répression du financement du terrorisme et

¹ Factory at Chorzów. Judgment of 13 September 1928 // International Centre for Settlement of Investment Disputes : сайт. URL: https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/parties_publications/C8394/Claimants%20documents/CL%20-%20Exhibits/CL-0322.pdf (дата звернення: 26.08.2025).

² Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : від 09.12.1948 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155 (дата звернення: 26.08.2025).

У межах обох проваджень у Міжнародному суді ООН Україна порушила питання міжнародно-правової відповідальності російської федерації, включно з вимогами про відшкодування завданої шкоди. Станом на сьогодні Міжнародний суд ООН ухвалив рішення у справі за двома останніми конвенціями¹, частково визнавши порушення з боку РФ, однак не присудивши компенсації. Щодо провадження за Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, розгляд по суті триває, і вимоги України про визнання порушення та надання компенсацій залишаються предметом основного розгляду. Таким чином, питання відшкодування завданої шкоди, попри обмежені результати на цьому етапі, продовжує фігурувати як складова заявлених вимог та можливий наслідок установлення порушення міжнародного права.

Важливу роль у забезпеченні міжнародно-правової відповідальності російської федерації за систематичні та грубі порушення прав людини, вчинені в Україні в умовах збройної агресії, виконує ЄСПЛ (Salinas Alcega, 2023, p. 293). Попри те, що російська федерація офіційно припинила участь у структурах Ради Європи, включно із припиненням членства з 16 березня 2022 р.², ЄСПЛ продовжує розглядати справи, що стосуються подій, які мали місце до цієї дати, керуючись принципом невідворотності покарання за серйозні порушення прав людини та основоположних свобод.

У межах міждержавної справи «Україна та Нідерланди проти Росії»³, яка об'єднує чотири міждержавні заяви («Україна проти Росії» № 8019/16 від 2014 р.; «Україна проти Росії» № 43800/14 від 2014 р.; «Нідерланди проти Росії» № 28525/20 від 2020 р. і «Україна проти

Росії» № 11055/22 від 2022 р.) ЄСПЛ розглянув широкий спектр численних порушень прав людини та норм міжнародного гуманітарного права, зокрема: умисні напади на цивільне населення і об'єкти цивільної інфраструктури; позасудові страти цивільних осіб та українських військовослужбовців, які перебували *hors de combat* (особами, які вибули зі строю під час збройного конфлікту); катування та нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження з цивільними особами та військовополоненими; примусова праця; незаконне та свавільне затримання цивільних осіб; невинуватене переміщення і примусове переміщення цивільних осіб, а також заходи фільтрації; залякування, переслідування та утиски всіх релігійних груп; примусове розігнання мирних протестів; знищення, мародерство й експропріація без компенсації майна, що належало цивільним особам і приватним підприємствам на окупованих територіях; придушення української мови в школах; переміщення до Росії, а в багатьох випадках – подальше усиновлення там українських дітей; дискримінація за ознакою політичних переконань і національного походження, а також збиття пасажирського літака Boeing 777, що виконував рейс MH17. Питання щодо справедливої сатисфакції (відшкодування шкоди) наразі залишається відкритим. Суд виокремив заяву № 28525/20 (щодо збиття рейсу MH17) з-поміж інших трьох заяв для окремого розгляду питань, пов'язаних зі справедливою сатисфакцією⁴.

Водночас на розгляді ЄСПЛ перебуває близько 9 500 індивідуальних заяв, що стосуються масових і системних порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях Криму та Донбасу, а також у контексті повномасштабної збройної агресії російської федерації, яка триває з 24 лютого 2022 р.⁵ Значна частина цих заяв містить вимоги про відшкодування шкоди, що розглядається як один із механізмів міжнародно-правової відповідальності Росії.

de la convention internationale sur l'élimination de toutes les formes de discrimination raciale (Ukraine c. Fédération de Russie). Arrêt du 31 janvier 2024 // Cour Internationale de Justice : офіц. сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/fr/node/203473> (дата звернення: 26.08.2025).

¹ Там само.

² The Russian Federation is excluded from the Council of Europe // Council of Europe Office in Ukraine : офіц. сайт. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe> (дата звернення: 26.08.2025).

³ Case of Ukraine and the Netherlands v. Russia (Applications nos. 8019/16, 43800/14, 28525/20 and 11055/22). 9 July 2025 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-244292> (дата звернення: 26.08.2025).

⁴ Case of Ukraine and the Netherlands v. Russia (Applications nos. 8019/16, 43800/14, 28525/20 and 11055/22). 9 July 2025 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-244292> (дата звернення: 26.08.2025).

⁵ Forthcoming public delivery in Grand Chamber case Ukraine and the Netherlands v. Russia // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-8259295-11619164&filename=Forthcoming%20Grand%20Chamber%20case%20Ukraine%20and%20the%20Netherlands%20v.%20Russia.pdf> (дата звернення: 26.08.2025).

У цьому контексті особливого значення набуває діяльність МКС, який, хоча й не уповноважений ухвалювати рішення щодо компенсації у міждержавному вимірі, відіграє ключову роль у системі індивідуалізованої міжнародної кримінальної відповідальності (Pérez-León-Acevedo, 2023). Міжнародний кримінальний суд уповноважений зобов'язувати осіб, визнаних винними у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності, а також агресії та геноциду, відшкодовувати шкоду жертвам через реституцію, компенсаційну виплату і реабілітацію (ст. 75 Римського статуту)¹. Цей механізм набуває особливої значущості в умовах масових воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочину геноциду й агресії на території України від початку широкомасштабного збройного вторгнення російської федерації.

Попри те, що МКС не має юрисдикції щодо держав як суб'єктів міжнародного права, його діяльність істотно сприяє формуванню прецедентної практики індивідуальної матеріальної відповідальності за найтяжчі порушення міжнародного гуманітарного та кримінального права. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують рішення МКС у справах: «Lubanga Case» від 7 серпня 2012 р.², «Katanga Case» від 24 березня 2017 р.³, «Al Mahdi Case» від 17 серпня 2017 р.⁴, «Ntaganda Case» від 8 березня 2021 р.⁵, «Ongwen Case» від 28 лютого 2024 р.⁶, які пе-

редбачають механізми відшкодування шкоди жертвам міжнародних злочинів. Зазначена практика є важливим інструментом, який доповнює загальну архітектуру компенсацій, спрямованих на подолання наслідків збройної агресії та відновлення прав жертв злочинів. Участь МКС у процесі притягнення до відповідальності індивідів за злочини, вчинені в умовах агресії проти України, виконує не лише каральну, а й сутнісно компенсаційну функцію як невід'ємна складова міжнародно-правового механізму реагування на порушення, скоєні під час збройного конфлікту.

З огляду на очевидну неефективність традиційних механізмів реалізації міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію та безпрецедентні масштаби шкоди, завданої Україні внаслідок російської агресії, міжнародна спільнота ініціювала створення спеціального компенсаційного механізму. Зокрема, 14 листопада 2022 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію A/RES/ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового захисту та забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України»⁷, якою передбачено створення Міжнародного реєстру збитків (RD4U), завданих агресією російської федерації проти України. У розвиток цього рішення 12 травні 2023 р. Рада Європи ухвалила Резолюцію CM/Res(2023)3 про укладення Розширеної часткової угоди щодо функціонування Реєстру збитків, завданих агресією Росії⁸. Метою створення Реєстру є забезпечення централізованого документування, верифікації та збереження інформації про шкоду, завдану внаслідок російської агресії фізичним особам, юридичним особам і державі Україна як пере-

¹ Римський статут Міжнародного кримінального суду : від 17.07.1998 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 26.08.2025).

² Lubanga case: Trial Chamber I issues first ICC decision on reparations for victims // International Criminal Court : офіц. сайт. 07.08.2012. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/lubanga-case-trial-chamber-i-issues-first-icc-decision-reparations-victims> (дата звернення: 26.08.2025).

³ Katanga Case (The Prosecutor v. Germain Katanga). 24 March 2017 // International Criminal Court : офіц. сайт. URL: <https://www.icc-cpi.int/drc/katanga> (дата звернення: 26.08.2025).

⁴ Al Mahdi case: ICC Trial Chamber VIII issues reparations order // International Criminal Court : офіц. сайт. 17.08.2017. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/al-mahdi-case-icc-trial-chamber-viii-issues-reparations-order> (дата звернення: 26.08.2025).

⁵ Ntaganda Case (The Prosecutor v. Bosco Ntaganda). 8 March 2021 // International Criminal Court : офіц. сайт. URL: <https://www.icc-cpi.int/drc/ntaganda> (дата звернення: 26.08.2025).

⁶ Ongwen case : ICC Appeals Chamber confirms the decision on reparations // International

Criminal Court : офіц. сайт. 07.04.2025. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/ongwen-case-icc-appeals-chamber-confirms-decision-reparations> (дата звернення: 26.08.2025).

⁷ Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine : Resolution A/RES/ES-11/5 of the General Assembly of 14 November 2022 // United Nation : офіц. сайт. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/5> (дата звернення: 26.08.2025).

⁸ CM/Res(2023)3 – Resolution establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine (Adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2023 at the 1466th meeting of the Ministers' Deputies) // Council of Europe : офіц. сайт. URL: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680ab2595> (дата звернення: 26.08.2025).

думова подальшого розгляду вимог про відшкодування шкоди (Maydanyk, 2024, р. 110). Йдеться про фіксацію збитків, спричинених порушенням суверенітету, територіальної цілісності, прав людини, майнових прав, а також про екологічну шкоду та руйнування об'єктів критичної інфраструктури¹.

Функціонування Реєстру розглядається як перший етап імплементації комплексного міжнародного компенсаційного механізму. Наступними його складовими мають стати: Міжнародний компенсаційний фонд, призначений для акумулювання фінансових ресурсів для відшкодування завданої шкоди, та спеціальна Комісія з розгляду вимог, яка забезпечуватиме правову оцінку та ухвалення рішень за поданими заявами². Розроблення цього механізму зумовлене потребою подолати обмеження, притаманні універсальній юрисдикції, та нейтралізувати паралізуючий вплив права вето російської федерації в Раді Безпеки ООН, яке систематично використовується у власних інтересах.

Модель компенсаційного механізму значною мірою наслідує успішний досвід діяльності Комісії ООН з питань компенсацій (*United Nations Compensation Commission, UNCC*), створеної після збройної агресії Іраку проти Кувейту у 1991 р. (Giorgetti, Pearsall, Ruiz, 2023). Комісія, яка діяла під мандатом Ради Безпеки ООН (Dickson, 2013, р. 25), розглянула понад 2,7 млн заяв і здійснила виплати на загальну суму понад 52,5 млрд дол. США, фінансування яких забезпечувалося за рахунок відрахувань від експорту іракської нафти. Цей підхід довів ефективність компенсаційного механізму, заснованого на принципах міжнародного права, спеціалізованій інституційній структурі та наявності гарантованого джерела фінансування.

Окремим, юридично і політично значущим напрямом реалізації механізмів відшкодування шкоди як форми міжнародно-правової відповідальності російської федерації за

збройну агресію проти України є ініціатива щодо конфіскації та спрямування заморожених російських активів на відновлення постраждалої держави. Після початку повномасштабної агресії у 2022 р. провідні держави світу, зокрема держави – члени Європейського Союзу, США, Канада, Великобританія, Австралія, Японія та інші, запровадили комплексні санкційні режими. Унаслідок цього були заморожені значні обсяги державних фінансових резервів росії, а також активи фізичних і юридичних осіб, афілійованих із кремлівським режимом⁴. Загальний обсяг заморожених активів, за оцінками міжнародних експертів, перевищує 300 млрд дол. США⁵.

Правова перспектива використання цих активів для цілей відшкодування збитків є складною та багатогранною. Основними перепонами залишаються принципи міжнародного права, зокрема імунітет державної власності, який гарантує захист майна іноземної держави від примусового стягнення, а також загальні гарантії захисту приватної власності та суверенної рівності держав (Chernohorenko, 2023). Ці норми традиційно розглядаються як запорука стабільності міжнародного правопорядку та недоторканності державного суверенітету.

Водночас безпрецедентний характер агресії російської федерації, що супроводжується грубими порушеннями норм міжнародного гуманітарного права та прав людини, зумовив формування нових правових підходів: дедалі частіше висловлюється позиція, що вчинення державою міжнародного злочину, який порушує норми *jus cogens* (зокрема заборону агресії), може виправдовувати створення винятку із принципу імунітету. Така інтерпретація відкриває можливість для правомірної конфіскації

¹ Реєстр збитків для України : сайт. URL: <https://rd4u.coe.int/uk/home> (дата звернення: 26.08.2025).

² Мін'юст: Міжнародний компенсаційний механізм має бути прозорим і незалежним // Урядовий портал : офіц. сайт. 19.09.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-mizhnarodnyi-kompensatsiinyi-mekhanizm-maie-buty-prozorym-i-nezalezhnym> (дата звернення: 26.08.2025).

³ United Nations Compensation Commission (UNCC) // IOM : офіц. сайт. URL: <https://micicinitiative.iom.int/united-nations-compensation-commission-uncc-0> (дата звернення: 26.08.2025).

⁴ EU sanctions against Russia 2025: State of play, perspectives and challenges // European Parliament : офіц. сайт. 11.02.2025. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2025\)767243](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2025)767243) (дата звернення: 26.08.2025).

⁵ Exclusive: Russia could concede \$300 billion in frozen assets as part of Ukraine war settlement, sources say // Reuters : сайт. 21.02.2025. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-could-concede-300-bln-frozen-assets-part-ukraine-war-settlement-sources-2025-02-21/> (дата звернення: 26.08.2025); EU adopts 17th package of sanctions against Russia // European Commission : офіц. сайт. 20.05.2025. URL: https://finance.ec.europa.eu/news/eu-adopts-17th-package-sanctions-against-russia-2025-05-20_en (дата звернення: 26.08.2025).

державних активів держави-порушниці для фінансування заходів компенсаційного характеру.

Подібні підходи поступово знаходять інституційну підтримку як один з інструментів реалізації міжнародно-правової відповідальності російської федерації за збройну агресію. Так, у пропозиції Європейської комісії до Європейського парламенту та Ради ЄС про створення механізму підтримки України від 20 червня 2023 р.¹, а також у Звіті Європейського Парламенту від лютого 2024 р.² запропоновано правові підходи до використання доходів від заморожених активів рф для фінансування відбудови України. Аналогічні механізми розглядаються і в межах ініціативи «Механізм репарацій для України» від 12 липня 2023 р.³, яка активно підтримується країнами Великої сімки (G7) як альтернативний механізм відшкодування завданої шкоди поза межами чинних процедур ООН.

Попри наявність усталених норм міжнародного права, що регламентують обов'язок держави-порушниці відшкодувати завдану шкоду (зокрема принцип *restitutio in integrum* (Грабович, 2020, с. 33; Лихвар, 2024, с. 290)) і положення про повну компенсацію⁴, реалізація відповідальності російської федерації у формі ефективного механізму компенсації нашоветхується на низку системних викликів.

По-перше, рф демонструє повну відмову визнавати юрисдикцію міжнародних судових

інституцій, що істотно ускладнює можливість залучення її до примусового правового процесу. По-друге, відсутність універсального механізму забезпечення виконання рішень міжнародних судів перешкоджає ефективному притягненню до відповідальності, навіть за наявності рішень на користь постраждалої держави. По-третє, принцип державного імунітету та пов'язані з ним доктрини ускладнюють конфіскацію або примусове вилучення державного майна рф, включаючи активи за кордоном, навіть якщо вони використовуються не для суверенних, а для комерційних цілей.

Окремим викликом є необхідність забезпечення правової легітимності будь-якого новоствореного компенсаційного механізму: його юридична конструкція не повинна суперечити фундаментальним принципам міжнародного права чи створювати прецеденти, здатні підірвати стабільність правової системи в майбутньому.

У відповідь на ці виклики міжнародне співтовариство має діяти скоординовано, розробляючи компенсаційні механізми із залученням якомога ширшого кола держав, передусім тих, що володіють замороженими активами рф. Такий механізм повинен ґрунтуватися на міжнародному консенсусі та передбачати прозорі процедури розгляду заяв, належні гарантії правосуддя й реальні засоби виконання рішень. Це дозволить не лише відновити права України як держави-жертви, а й зміцнити міжнародний правопорядок, заснований на відповідальності за порушення норм *jus cogens*, включно зі заборонами агресією.

ВИСНОВКИ. На підставі аналізу доктринальних положень, норм міжнародного права та актуальної практики міжнародних судових інституцій можна зробити обґрунтований висновок: відшкодування шкоди, завданої збройною агресією російської федерації проти України, є невід'ємною, обов'язковою і юридично зумовленою формою реалізації міжнародно-правової відповідальності держави-агресора.

Починаючи з 2014 р., і особливо після початку повномасштабного вторгнення в лютому 2022 р., російська федерація здійснила грубе та триваюче порушення імперативної норми міжнародного права – заборони застосування сили проти територіальної цілісності та політичної незалежності іншої держави (ст. 2(4) Статуту ООН). Така агресія, що має ознаки міжнародного злочину, підтверджена численними політичними, правовими й судовими актами міжнародної спільноти, включаючи резолюції Генеральної Асамблеї ООН, рішення ЄСПЛ та Міжнародного суду ООН.

¹ On establishing the Ukraine Facility : Proposal of the European Commission for a regulation of the European Parliament and of the Council on establishing the Ukraine Facility of 20 June 2023 // European Commission : офіц. сайт. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/dd8cd260-1897-4e37-81dc-c985179af506_en (дата звернення: 26.08.2025).

² Legal options for confiscation of Russian state assets to support the reconstruction of Ukraine : European Parliament report of February 2024 // European Parliament : офіц. сайт. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/759602/EPRS_STU\(2024\)759602_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/759602/EPRS_STU(2024)759602_EN.pdf) (дата звернення: 26.08.2025).

³ Спільна декларація про підтримку України // Президент України : офіц. сайт. 12.07.2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-pro-pidtrimku-ukrayini-84277> (дата звернення: 26.08.2025).

⁴ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries. 2001 // United Nations : офіц. сайт. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (дата звернення: 26.08.2025).

Відповідно до Статей про відповідальність держав країна, яка порушила міжнародне зобов'язання, зобов'язана усунути всі його наслідки, зокрема шляхом повного відшкодування шкоди, що охоплює реституцію, компенсацію та сатисфакцію. У випадку агресії російської федерації проти України йдеться про багатовимірні збитки – матеріальні, моральні, екологічні та культурні, що зачіпають усі сфери життя держави і громадян.

Міжнародно-правовий обов'язок росії з відшкодування шкоди має універсальний характер, оскільки випливає з природи зобов'язань *erga omnes* та порушення норм *jus cogens*. Цей обов'язок не залежить від політичної волі держави-порушниці чи її згоди, а виникає із самого факту вчинення міжнародно-протиправного діяння. Отже, Україна має юридичне право вимагати повного відшкодування завданої шкоди з метою відновлення становища, що існувало до моменту агресії (*restitutio in integrum*).

Попри численні виклики, зокрема імунітет державної власності, відмову російської федерації визнавати міжнародну юрисдикцію та відсутність загальновизнаного механізму примусового виконання рішень міжнародних судів, право на відшкодування шкоди поступово реалізується завдяки інституційним і правотворчим ініціативам міжнародної спіль-

ноти. Йдеться, зокрема, про створення Міжнародного реєстру збитків, розроблення моделі міжнародного компенсаційного механізму, а також активізацію дискусій щодо правової можливості конфіскації заморожених державних активів росії на користь України.

Індивідуальний вимір відповідальності розвивається також через механізми МКС (ст. 75 Римського статуту), який має юрисдикцію призначати відшкодування жертвам воєнних злочинів, злочинів проти людяності, агресії та геноциду. Це підкреслює комплексний і багаторівневий характер репараційного процесу, що об'єднує міждержавні, міжурядові й індивідуальні форми міжнародно-правової відповідальності.

Таким чином, реалізація принципу відшкодування шкоди Україні у зв'язку з агресією російської федерації не лише відповідає нормам міжнародного права, а й випробовує ефективність міжнародного правопорядку та здатність світової спільноти забезпечувати справедливість у разі найбільш серйозних правопорушень. Формування дієвого, легітимного та універсального механізму відшкодування завданої шкоди має не лише забезпечити відновлення прав постраждалої держави, а й запобігти подібним порушенням в майбутньому, утверджуючи принцип справедливості та верховенства права в міжнародних відносинах.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник. Харків : ХНУВС, 2020. 544 с.
2. Войціховський А. В., Бакумов О. С. Збройна агресія Російської Федерації проти України як загроза системі колективної безпеки. *Право і безпека*. 2023а. № 1 (88). С. 134–145. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.12>.
3. Войціховський А. В., Бакумов О. С. Спеціальний міжнародний трибунал із розслідування злочину агресії росії проти України: правовий аналіз, міжнародна юрисдикція та виклики. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023б. № 3 (102), ч. 1. С. 203–217. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.19>.
4. Грабович Т. А. «Restitutio in integrum» та «restitutio in pristinum» у доктрині та практиці права міжнародно-правової відповідальності. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 31–36. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.4>.
5. Лихвар В. В. Міжнародно-правове регулювання застосування реституції як форми матеріальної відповідальності держав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 4, № 85. С. 288–293. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.42>.
6. Міщук І., Киричук Б. Міжнародно-правова відповідальність: поняття та інституційні можливості отримання Україною відшкодувань за злочини, вчинені російською федерацією. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 3 (35). С. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2023.03.109>.
7. Chernohorenko I. Seizing Russian Assets to Compensate for Human Rights Violations in Ukraine: Navigating the Legal Labyrinth. *European Papers*. 2023. Vol. 8, No. 3. Pp. 1067–1075. DOI: <https://doi.org/10.15166/2499-8249/702>.
8. Dickson M. Legal Issues in the United Nations Compensation Commission on Iraq. *Journal of Law, Policy and Globalization*. 2013. Vol. 14. Pp. 21–30.
9. Giorgetti C., Pearsall P., Ruiz F. Research Handbook on International Claims Commissions. Cheltenham, UK : Edward Elgar Publishing Limited, 2023. 364 p. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781839103797>.
10. Izarova I., Hartman Yu., Nate S. War damages compensation: a case study on Ukraine. *F1000RESEARCH*. 2023. Vol. 3. DOI: <https://doi.org/10.12688/f1000research.136162.1>.

11. Maydanyk R. The Tort of Armed Aggression Principles Applied by the Russian Federation Against Ukraine and Its Post War Recovery // *Ukraine's Journey to Recovery, Reform and Post-War Reconstruction, Contributions to Security and Defence Studies* / ed. by S. Nate. Cham : Springer, 2024. Pp. 101–118. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-66434-2_8.
12. Pérez-León-Acevedo, J.-P. Compensation in Cases of Mass Atrocities at the International Court of Justice and the International Criminal Court. *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*. 2023. Vol. 22, Iss. 1. Pp. 30–61. DOI: <https://doi.org/10.1163/15718034-12341500>.
13. Ripenko A. I. Funding reparations to Ukraine: the international law framework. *Legal Position*. 2023. No. 2 (39). Pp. 167–173. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-2.34>.
14. Salinas Alcega S. The Invasion of Ukraine from the Point of View of the European Court of Human Rights: Extraterritorial Responsibility of Russia and (Un)Control of International Humanitarian Law. *Revue Québécoise de Droit International*. 2023. Vol. 26, No. 2. Pp. 293–309. DOI: <https://doi.org/10.7202/1110871ar>.
15. Tams C. J. Enforcing Obligations Erga Omnes in International Law. Cambridge Studies in International and Comparative Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 363 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511494116>.
16. Voitsikhovskiy A., Gudz T., Honcharuk O., Filipiska N. Humanitarian Crisis in Ukraine as a Result of Russia's Armed Aggression: National and Global Consequences. *Journal of Legal Ethical and Regulatory Issues*. 2024. Vol. 27, Iss. 6. URL <https://www.abacademies.org/articles/humanitarian-crisis-in-ukraine-as-a-result-of-russias-armed-aggression-national-and-global-consequences-17242.html> (дата звернення: 26.08.2025).

Надійшла до редакції: 02.09.2025

Прийнята до опублікування: 10.12.2025

REFERENCES

1. Chernohorenko, I. (2023). Seizing Russian Assets to Compensate for Human Rights Violations in Ukraine: Navigating the Legal Labyrinth. *European Papers*, 8(3), 1067–1075. <https://doi.org/10.15166/2499-8249/702>.
2. Dickson, M. (2013). Legal Issues in the United Nations Compensation Commission on Iraq. *Journal of Law, Policy and Globalization*, 14, 21–30.
3. Giorgetti, C., Pearsall, P., & Ruiz, F. (2023). *Research Handbook on International Claims Commissions*. Edward Elgar Publishing Limited. <https://doi.org/10.4337/9781839103797>.
4. Hrabovych, T. A. (2020). “Restitutio in integrum” and “restitutio in pristinum” in the doctrine and practice of the law of international responsibility. *Law and Public Administration*, 4, 31–36. <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.4>.
5. Izarova, I., Hartman, Yu., & Nate, S. (2023). War damages compensation: a case study on Ukraine. *F1000RESEARCH*, 3. <https://doi.org/10.12688/f1000research.136162.1>.
6. Lyhvar, V. V. (2024). International legal regulation of the application of restitution as a form of material responsibility of states. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 4(85), 288–293. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.42>.
7. Maydanyk, R. (2024). The Tort of Armed Aggression Principles Applied by the Russian Federation Against Ukraine and Its Post War Recovery. In S. Nate (Ed.), *Ukraine's Journey to Recovery, Reform and Post-War Reconstruction, Contributions to Security and Defence Studies* (pp. 101–118). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-66434-2_8.
8. Mishchuk, I., & Kirichuk, B. (2023). International legal responsibility: the concept and institutional possibilities for Ukraine to obtain compensation for crimes committed by the Russian Federation. *Actual Problems of Law*, 3(35), 109–114. <https://doi.org/10.35774/app2023.03.109>.
9. Pérez-León-Acevedo, J.-P. (2023). Compensation in Cases of Mass Atrocities at the International Court of Justice and the International Criminal Court. *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*, 22(1), 30–61. <https://doi.org/10.1163/15718034-12341500>.
10. Ripenko, A. I. (2023). Funding reparations to Ukraine: the international law framework. *Legal Position*, 2(39), 167–173. <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-2.34>.
11. Salinas Alcega, S. (2023). The Invasion of Ukraine from the Point of View of the European Court of Human Rights: Extraterritorial Responsibility of Russia and (Un)Control of International Humanitarian Law. *Quebec Journal of International Law*, 26(2), 293–309. <https://doi.org/10.7202/1110871ar>.
12. Tams, C. J. (2005). *Enforcing Obligations Erga Omnes in International Law*. Cambridge Studies in International and Comparative Law. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511494116>.
13. Voitsikhovskiy, A. V. (2020). *International law*. KhNUiA.

14. Voitsikhovskiy, A. V., & Bakumov, O. S. (2023a). Armed aggression of the Russian Federation against Ukraine as a threat to the collective security system. *Law and Safety*, 1(88), 134–145. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.12>.
15. Voitsikhovskiy, A. V., & Bakumov, O. S. (2023b). Special International Tribunal on the investigation of the Russian aggression against Ukraine: legal analysis, international jurisdiction and challenges. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 3(102), 203–217. <https://doi.org/10.32631/v.2023.3.19>.
16. Voitsikhovskiy, A., Gudzy, T., Honcharuk, O., & Filipyska, N. (2024). Humanitarian crisis in Ukraine as a result of Russia's armed aggression: national and global consequences. *Journal of Legal Ethical and Regulatory Issues*, 27(6).

Received the editorial office: 2 September 2025

Accepted for publication: 10 December 2025

ANDRII VASYLOVYCH VOITSIKHOVSKYI,

Candidate of Law, Associate Professor,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Constitutional and International Law and Human Rights;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5629-8852>,
e-mail: voitsihovsky@gmail.com;

YURIY MYKOLAIOVYCH KOLOMIYETS,

Candidate of Law, Associate Professor,
Kharkiv National University Internal Department,
Department of Constitutional and International Law and Human Rights;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5171-7808>,
e-mail: y.kolomietz.59@gmail.com;

RUSLAN VASYLOVYCH VATAMANIUK,

Candidate of Law,
Seventh Administrative Court of Appeal (Vinnytsia);
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6981-3741>,
e-mail: vatamaniukrv@gmail.com

**COMPENSATION FOR DAMAGE AS A FORM OF INTERNATIONAL LEGAL
RESPONSIBILITY OF THE RUSSIAN FEDERATION FOR ARMED AGGRESSION
AGAINST UKRAINE**

The article provides a comprehensive analysis of the compensation for damages as a key form of international legal responsibility of the Russian Federation for armed aggression against Ukraine. The relevance of the topic is due to the unprecedented scale of the damage caused and the need to develop effective mechanisms for compensation in the context of contemporary international legal challenges, transformations and the growing role of international organisations. The aim of the study is to clarify the international legal nature of compensation for damage as a mandatory consequence of a gross violation of the *jus cogens* norm – the prohibition of aggression – and to determine the role of international, regional and national institutions in ensuring the realisation of this right of Ukraine and its practical implementation.

The work uses a set of general scientific and special legal methods, which made it possible to systematically analyse the provisions of international legal acts, judicial practice and doctrinal approaches to determining the scope, nature and forms of compensation. Particular attention is paid to the practice of the UN International Court of Justice, the European Court of Human Rights and the International Criminal Court, which play a key role in shaping standards of compensation for damage and creating a harmonised international practice. The article examines the issues of material, moral, environmental and cultural damages subject to compensation, as well as the problems of applying the principle of *restitutio in integrum* in the current conditions of hybrid wars and international security instability.

The results of the study show that compensation for damage in the case of Russian aggression against Ukraine is universal and comprehensive in nature and includes both direct material damage and long-term negative consequences for society, the economy and the environment. At the same time, significant legal barriers to the implementation of this right have been identified, related to the immunity of state property, the lack of a universal mechanism for the enforcement of decisions, and the limited jurisdiction of international judicial bodies. The prospects for the creation of a special international compensation mechanism, in particular

an International Register of Damages, as well as the possibility of using frozen Russian assets for the benefit of Ukraine's recovery and sustainable development, have been analysed.

It is concluded that the formation of an effective system of compensation for damage is an indispensable condition for the restoration of international law and order, the strengthening of trust in international law and the establishment of justice, as well as an important factor in ensuring sustainable peace, reconciliation and the future development of Ukraine.

Keywords: *compensation for damage, international legal responsibility, armed aggression, compensation mechanism, jus cogens, erga omnes, restitutio in integrum.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Войціховський А. В., Коломієць Ю. М., Ватаманюк Р. В. Відшкодування шкоди як форма міжнародно-правової відповідальності РФ за збройну агресію проти України. *Право і безпека*. 2025. № 4 (99). С. 7–19. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.4.01>.

Citation (APA): Voitsikhovkyi, A. V., Kolomiyets, Yu. M., & Vatamaniuk, R. V. (2025). Compensation for Damage as a Form of International Legal Responsibility of the Russian Federation for Armed Aggression against Ukraine. *Law and Safety*, 4(99), 7–19. <https://doi.org/10.32631/pb.2025.4.01>.